

Dzięcioł, Alina

Biblioteka kolegiaty św. Jana Chrzciciela w Warszawie w świetle nowych źródeł

Kronika Zamkowa 1-2 (61-62), 5-32

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Alina Dzięcioł

**BIBLIOTEKA KOLEGIATY ŚW. JANA CHRZCICIELA
W WARSZAWIE W ŚWIETLE NOWYCH ŹRÓDEŁ**

Po upadku powstania warszawskiego w październiku 1944 r. specjalne oddziały niemieckie wprowadzone do stolicy dopełniły dzieła zniszczenia katedry św. Jana Chrzciciela w Warszawie, wysadzając w powietrze resztki ocalałych murów. Zagładzie uległa najważniejsza świątynia warszawska wraz z zabytkowym wnętrzem i pamiątkami historycznymi. Bezpowrotnie utracone zostały obrazujące historię kapituły katedralnej i świątyni zbiory archiwalne oraz zabytkowy księgozbiór.

Od XV w. w kolegiacie św. Jana Chrzciciela gromadzono i przechowywano dokumentację dotyczącą utworzenia i działalności kapituły kolegiackiej. Według jedynego zachowanego spisu zawartości archiwum kapitulnego, sporządzonego w 1889 r., jego zasób tworzyło 414 ksiąg zawierających dokumenty związane z fundacją, erekcją i organizacją kapituły (akta kapituły od 1480 r. i statuty kapitulne od 1517 r.), działalnością duszpasterską, wyposażeniem i utrzymaniem świątyni, dobrami majątkowymi, szkołą kolegiacką i seminarium duchownym, a także akta wizytacji biskupich¹.

Wielka różnorodność i ilość zgromadzonych źródeł pozwalała uznać Archiwum Kapituły Warszawskiej za jedno z bogatszych archiwów kapitulnych w Polsce².

Po II wojnie światowej z wielkiego zasobu archiwalnego zachowało się zaledwie kilka jednostek, przechowywanych obecnie w Archiwum Archidiecezji Warszawskiej, w tym m.in. akta wizytacji generalnych biskupa Antoniego Okęckiego z 1787 r. i arcybiskupa Zygmunta Szczęsnego

Felińskiego z lat 1862–1863 oraz zbiory akt gospodarczych i rachunków³.

Na temat księgozbioru kapituły w zasadzie nie zachowały się żadne przekazy archiwalne, nie istnieją też inwentarze, katalogi czy choćby ogólny spis posiadanych dzieł. Książki spłonęły w całości, pojedyncze egzemplarze można czasem odnaleźć w zbiorach innych bibliotek, do których trafiły w XVIII i XIX w.⁴ Księgozbiór nie był przedmiotem badań przed 1939 r., stąd też nic nie wiadomo o jego liczebności, zawartości czy stanie zachowania tuż przed zniszczeniem.

Wobec niemal całkowitego braku źródeł szczególnego znaczenia nabiera zespół książek z proveniencją kapituły kolegiaty warszawskiej odnaleziony w bibliotece ostatniego króla Polski Stanisława Augusta, przechowywanej w Dziale Kolekcji Historycznych Narodowej Biblioteki Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie⁵ (zob. spis na s. 20). Składa się on z 37 woluminów zawierających 40 dzieł o tematyce teologicznej, prawnej, medycznej i historycznej. Wśród nich odnotować można jeden inkunabuł z 1486 r., 35 woluminów wydań XVI-wiecznych oraz jedną pozycję pochodzącą z XVII w. W większości wyróżniają się one ozdobnymi renesansowymi oprawami w dobrym stanie zachowania. Na wszystkich umieszczono wpisy własnościowe świadczące o przynależności do księgozbioru kolegiackiego. Najprawdopodobniej po 1793 r. trafiły do biblioteki Stanisława Augusta jako uzupełnienie królewskiej kolekcji.

Ten stosunkowo niewielki zbiór, który stanowi zaledwie fragment nieistniejącej

już biblioteki, z wielu względów okazuje się reprezentatywny dla dokonania wstępnej charakterystyki biblioteki i określenia jej ogólnej kondycji w XVI w. na tle innych bibliotek kapituł kolegiackich w Polsce w tym okresie.

Kapituła erygowana w 1402 r. przy nowej kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie za sprawą księcia Janusza I (1340–1429), utworzona w bezpośredniej bliskości dworu książęcego, od początku spełniała szczególną rolę – spośród jej grona pochodzili urzędnicy diecezjalni⁶, jej członkowie wchodzili także w skład kancelarii książęcej, biorąc udział w zarządzaniu Księstwem Mazowieckim⁷. Po inkorporacji Mazowsza do Królestwa Polskiego w 1526 r. kapituła warszawska i świątynia nadal pozostawały pod opieką władców rezydujących w Zamku Warszawskim, którzy potwierdzali otrzymane wcześniej przywileje, nadawali kolejne, dbając także o jej uposażenie⁸. Przy wielu różnorodnych działaniach podejmowanych przy kolegiacie jednym z obowiązków kapituły było gromadzenie archiwum kapitulnego oraz tworzenie biblioteki. W odniesieniu do księgozbioru proces ten przebiegał dwutorowo: z jednej strony podstawową troską kapituły było zapewnienie kolegiacie odpowiedniej ilości ksiąg liturgicznych, w tym również do wykonywania śpiewów mszalnych i brewiarzowych przez uczniów szkoły kolegiackiej (szkoła taka została wymieniona w akcie erekcyjnym kolegiaty warszawskiej w 1406 r. przez biskupa Wojciecha Jastrzębca)⁹, z drugiej zaś rozwijanie biblioteki teologicznej powstałej na potrzeby członków kapituły, szczególnie kaznodziejów i spowiedników.

Głównym źródłem uzupełniania księgozbiorów kolegiackich w Polsce były w tym czasie przede wszystkim zapisy testamentowe kanoników i prałatów oraz donacje duchownych i osób świeckich. Znacznie rzadziej zaś powiększono zbiory poprzez zakupy. Okresem największego rozkwitu tych bibliotek był wiek XVI¹⁰. W zachowanych aktach wielu kapituł odnaleźć można sformułowane zasady

udostępniania ksiązek i liczne informacje na temat podejmowanych starań o zapewnienie im odpowiednich warunków przechowywania i zabezpieczenia oraz uporządkowania ich w postaci sporządzanych inwentarzy. Temat biblioteki i archiwum pojawia się w zaleceniach wizytacyjnych biskupów, dotyczących głównie przechowywania i odpowiedniej ewidencji posiadanych zbiorów.

Jedynie zachowane relacje bezpośrednio odnoszące się do biblioteki kolegiaty warszawskiej pochodzą właśnie z XVI w. i zawarte zostały w aktach posiedzeń kapituły generalnej¹¹. Pierwsza wzmianka pochodzi z roku 1523, kiedy to 27 lutego członkowie kapituły warszawskiej omawiali problem uzupełnienia brakujących ksiąg liturgicznych, z których uczniowie szkoły kolegiackiej mieli śpiewać godziny kanoniczne: „Bartłomiej dziekan, Jan Archidiakon, Jakub kustosz, Jan Popielski i Mikołaj Żukowski, prałaci i kanonicy zebrani i częściowo reprezentujący kapitułę, zwracając uwagę na brak ksiąg w kościele kolegiackim, szczególnie do śpiewania godzin [kanonicznych], zawarli umowę z (...) Mikołajem w Pilzna, wikariuszem kościoła warszawskiego, który winien wykonać księgę w rodzaju antyfonarza (...)”¹². W 1539 r. kapituła zleciła dobudowanie nad zakrystią librarii – oddzielnego pomieszczenia przeznaczonego na książki znajdujące się w kościele, które do tej pory przechowywane były w nieładzie na chórze: „Zgromadzeni na tym posiedzeniu kapituły postanawiają, aby nad nową zakrystią lub nowym kapitularem zbudowano nową bibliotekę i nowy dach dla zabezpieczenia ksiąg kościoła warszawskiego, które to księgi, pokryte kurzem leżą na chórze (...)”¹³. Być może nie chodziło w tym wypadku wyłącznie o księgi do śpiewów mszalnych i brewiarzowych, ale także inne, których liczba okazała się na tyle duża, że postanowiono przeznaczyć dla nich oddzielne pomieszczenie. Zalecenie to prawdopodobnie nie poprawiło kondycji księgozbioru, skoro jedenaście lat później, 29 września 1550 r., w aktach kapitulnych

zapisano: „Zgromadzeni postanowili, aby sporządzono dokładny spis ksiąg znajdujących się w kościele, jak również postanowiono, aby wszystkie księgi zostały obłożone [przykryte] ciemną tkaniną z powodu kurzu, w którym się obecnie znajdują”¹⁴.

Tworzenie spisów czy inwentarzy było wyrazem troski o zachowanie kompletności księgozbiorów i ich uporządkowanie, a zarazem stanowiło stały problem poruszany na posiedzeniach kapituł oraz w trakcie wizytacji biskupich w wielu kościołach kolegiackich, np. w kolegiacie sandomierskiej zalecenia sporządzenia inwentarza powtarzają się od XVI do XVIII w. – niektóre z nich odnoszą się do niewykonanych zaleceń kapituły w tym zakresie¹⁵.

W trakcie sporządzania spisu często nadawano książkom numery odpowiadające numerom pozycji w inwentarzu lub wykazie, a następnie umieszczano je w postaci naklejek sygnaturowych na grzbietach. Oznaczenia te stanowiły element porządkujący, miały ułatwić odnalezienie poszukiwanej pozycji.

W opisywanym zbiorze wśród 37 woluminów znajduje się 9, na których zachowały się naklejki z numerami porządkowymi; najwyższy z nich to numer 450. Daje to pewne wyobrażenie o wielkości biblioteki – oczywiście można założyć, że książek było więcej, ale gdyby przyjąć tę liczbę jako ostateczną w rozpatrywanym okresie, to nadal stawałoby to bibliotekę kapitułną w Warszawie w rzędzie zasobniejszych tego typu księgozbiorów XVI-wiecznych, a także późniejszych. Dla porównania: ok. 1590 r. biblioteka kapitułna we Włocławku liczyła 207 woluminów, w Tarnowie 130, w Kielcach 110¹⁶, a w kolegiacie w Wiślicy znajdowało się 270 pozycji w ponad 70 woluminach¹⁷.

We wszystkich bibliotekach kapitułnych dbano o bezpieczeństwo i zachowanie całości księgozbioru, formułując zalecenia dotyczące korzystania z biblioteki przez kanoników i prałatów¹⁸. W trosce o odpowiednią ochronę zbiorów umieszczano na książkach informację o właścicielu. W tym zakresie praktyka biblioteki war-

szawskiej raczej nie odbiegała od ogólnie stosowanych reguł. Ze względu na brak źródeł niewiele można powiedzieć na temat przepisów czy zaleceń określających zasady udostępniania, ale podobnie jak w innych księgozbiorach i tu elementem porządkującym, a zarazem formą zabezpieczenia przed kradzieżą lub przywłaszczeniem były zapisy własnościowe. Umieszczano je na kartach książek od początków istnienia biblioteki. Mogą one dostarczyć wielu informacji o jej dziejach.

Najstarszym zapisem tego typu jest prawdopodobnie jeszcze XV-wieczna notatka: *Liber pro Ec[cle]sia Collegiata Varschovien[se]* (il. 1), znajdująca się na *Speculum iudiciale* – druku o tematyce prawniczej autorstwa Wilhelma Durantiego (Norymberga 1486). W XVI w.

1. Guillelmus Duranti, *Speculum iudiciale...*, Nuremberga 1486, karta przedtytułowa z zapisem własnościowym kościoła kolegiackiego, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. I.A.339. Fot. Biblioteka / Guillelmus Duranti, *Speculum iudiciale...*, Nuremberga 1486, bastard title page with the record of ownership of the Collegiate church, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: I.A.339. Photo by the Library

2. Domingo de Soto, *In Epistolam divi Pauli ad Romanos Commentarii...*, Antverpia 1550, karta tytułowa z zapisem własnościowym kolegiaty św. Jana, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. PAL.1810. Fot. Biblioteka / Domingo de Soto, *In Epistolam divi Pauli ad Romanos Commentarii...*, Antverpia 1550, title page with the record of ownership of the Collegiate church of St. John, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: PAL.1810. Photo by the Library

umieszczano na książkach także inne wpisy, wskazując jako właściciela kościół kolegiacki lub kapitułę warszawską: *Eclesiae Collegiatae Varschoviens[is] S. Joannis B[aptistae]* (il. 2); *R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsaviens[is]* (il. 3); *Ex libris R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsavien[is]*, a także nieco późniejszy wpis: *V[enera]bilis Cap[i]t[uli] Eccles[iae] Varsavien[is]* (il. 4). Prawdopodobnie w XVII w., a z pewnością w wieku XVIII w zapisach własnościowych pojawia się określenie księgozbioru jako biblioteki: *Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsavien[is]* oraz *Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli]*

3. *Ioannis Calvini Commentarii...*, Geneva 1551, karta tytułowa z zapisem własnościowym kapituły warszawskiej, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg.II.2340e. Fot. Biblioteka / *Ioannis Calvini Commentarii...*, Geneva 1551, title page with the record of ownership of the Warsaw Chapter, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg.II.2340e. Photo by the Library

Insig[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Bapt[istae] Varsav[iensis] (il. 5). Można przypuszczać, że był to wynik przeprowadzonej reorganizacji zbiorów, a wpisy stanowią efekt zaleconej rewizji bądź kolejnej inwentaryzacji księgozbioru, zwłaszcza że w kilku książkach pojawiają się one obok starszych notatek własnościowych, np. na kartach wspomnianego już XV-wiecznego dzieła Durantiego czy na kartach jednego z tomów dzieł Marcina Lutera, gdzie obok starszego zapisu: *R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsaviensis* znajduje się późniejszy wpis: *Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsav[iensis]*.

Jak już wspomniano, nie zachowały się żadne informacje na temat zaleceń

4. Pedro de Soto, *Tractatus de institutione sacerdotum...*, Dilinga 1558, karta tytułowa z zapisem własnościowym kapituły warszawskiej, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg.II.1894a. Fot. Biblioteka / Pedro de Soto, *Tractatus de institutione sacerdotum...*, Dilinga 1558, title page with the record of ownership of the Warsaw Chapter, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg.II.1894a. Photo by the Library

dotyczących korzystania ze zbiorów biblioteki, ale wśród analizowanych książek znalazły się takie, na których umieszczono tego typu wskazania. Są to „prohibita” – druki zastrzeżone, objęte kościelnym indeksem ksiąg zakazanych i podlegające zakazowi udostępniania, chyba że za specjalnym zezwoleniem władz duchownych. Mowa tu o dziełach Marcina Lutra i Jana Kalwina – łącznie pięciu tytułach w dziewięciu woluminach. Na każdej z książek poza wpisem własnościowym w górnej części karty tytułowej umieszczono nieco późniejszy, czytelny napis *I.M.I. Prohibitus* (il. 6), stanowiący wyraźną informację o konieczności szczególnej ochrony, a zarazem ostrzeżenie dla czytelnika. W Polsce XVI-wiecznej każdemu, kto czytał, miał lub

5. Niccolo Perotti, *Cornucopiae...*, Venetiae 1513, karta tytułowa z zapisem własnościowym biblioteki kapituły kolegiaty św. Jana, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg.V.1303b. Fot. Biblioteka / Niccolo Perotti, *Cornucopiae...*, Venetiae 1513, title page with the record of ownership of the Collegiate church of St. John, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg.V.1303b. Photo by the Library

rozpowszechniał książki „heretyckie”, groziły bardzo poważne sankcje. W 1520 r. król Zygmunt I Stary wydał edykt, w którym zakazywał przywożenia, sprzedawania, posiadania i korzystania z książek „niejakiego Marcina Lutra”¹⁹. W kolejnych edyktach, z lat 1523, 1540 i 1543, konsekwencje przywożenia książek lutezańskich zarówno do użytku publicznego, jak i prywatnego obejmowały groźbę kary śmierci, proskrypcji i konfiskaty wszelkich dóbr (1540)²⁰, a zakazy te zostały podtrzymane przez Zygmunta Augusta w 1556 oraz w 1568 r. Mimo że „tak ostro zakazywano czytania i posiadania książek heretyckich, aż roilo się od nich także w bibliotekach duchownych (...) przechowywane one były setkami, doglądane i chronione przed zniszczeniem”²¹.

6. Martin Luther, *Opera omnia*, t. 5, Witteberga 1554, karta tytułowa z zapisem o zakazie udostępniania, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg.II.2340a. Fot. Biblioteka / Martin Luther, *Opera omnia*, t. 5, Witteberga 1554, title page with information on the ban of making the book accessible, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg.II.2340a. Photo by the Library

Dzięki zachowanym wpisom wiadomo, że podobnie postępowano w bibliotece kolegiaty warszawskiej. Zgodnie też z praktyką stosowaną w innych bibliotekach korzystać z ksiąg zakazanych mogli zapewne tylko członkowie kapituły za specjalnym pozwoleniem.

Jedno z głównych źródeł pozyskiwania książek przez biblioteki kapitulne stanowiły darowizny lub zapisy testamentowe członków kapituły oraz osób świeckich. Czasami były to całe księgozbiory, a niekiedy pojedyncze egzemplarze. Dzięki często bardzo hojnym donacjom kanoników, biskupów, a także mieszczan i szlachty księgozbiory kolegiackie znacznie się

7. Johannes Gerson, *Prima pars... studij...*, Parisii 1521, okładzina górna z superekslibrisem kanonika warszawskiego Jana Pikarskiego, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. PAL.1809. Fot. Biblioteka / Johannes Gerson, *Prima pars... studij...*, Parisii 1521, front cover with a super libros of the Warsaw Canon Jan Pikarski, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: PAL.1809. Photo by the Library

powiększały, o czym świadczą zachowane dokumenty, np. w archiwach kapitulnych w Sandomierzu czy we Lwowie²². Biblioteka warszawska nie różniła się pod tym względem od innych. Można przypuszczać, że rosnące znaczenie kapituły w diecezji poznańskiej oraz bliskość dworu królewskiego z pewnością sprzyjały tej formie powiększania księgozbioru. Wśród zachowanych książek można wyróżnić na podstawie proveniencji osiem pozycji, które trafiły do niej ze zbiorów prywatnych osób zajmujących wybitną pozycję w środowisku warszawskiego duchowieństwa. Donatorem biblioteki kapitulnej był Jan Pikarski

8. Sisto da Siena, *Bibliotheca Sancta*, Venetiae 1566, okładzina dolna z superekslibrisem dziekana kapituły warszawskiej Jana Pikarskiego, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg.II.12b. Fot. Biblioteka / Sisto da Siena, *Bibliotheca Sancta*, Venetiae 1566, back cover with a super libros of the Dean of the Warsaw Chapter Jan Pikarski, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg.II.12b. Photo by the Library

(1516–1577), kanonik warszawski, a od 1561 r. dziekan kapituły, nadworny kaznodzieja Zygmunta Augusta²³. Cztery spośród pięciu przypisywanych mu książek ma na okładzinach superekslibris heraldyczny. Umieszczono na nich wytłoczony herb Półkoczic, a wokół tłoczenia inicjały właściciela: *I*[oannes] *P*[ikarski]; *I*[oannes] *P*[ikarski] *C*[anonicus] *W*[arsaviensis] (il. 7) oraz *I*[oannes] *P*[ikarski] *D*[ecanus] *W*[arsaviensis] (il. 8). Na jednej pozycji widnieje wpis własnościowy *Jo*[an]nis *Decani* *Vars*[aviensis], który wskazuje prawdopodobnie na osobę Jana Pikar-

9. Pedro de Soto, *Defensio Catholice Confessionis...*, Antverpia 1557, okładzina górna z superekslibrisem kanonika warszawskiego Feliksa Skarzyńskiego, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg.II.1992b. Fot. Biblioteka / Pedro de Soto, *Defensio Catholice Confessionis...*, Antverpia 1557, front cover with a super libros of the Warsaw Canon Feliks Skarzyński, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg.II.1992b. Photo by the Library

skiego bądź Jana Pokańskiego, wymienionego jako dziekan warszawski w 1561 r.²⁴.

Wśród ofiarodawców znalazł się jeszcze jeden członek kapituły warszawskiej – Feliks (Szczęsny) Skarzyński (1522–1584) – archidiakon dobrzyński, w 1584 r. kanonik warszawski, nadworny kaznodzieja i spowiednik królowej Anny Jagiellonki²⁵. Jego superekslibris umiejscowiono na górnej okładzinie dzieła Pedra de Soto *Defensio Catholice Confessionis*. Został tam wytłoczony herb Bończa w kartuszu, a ponad nim umieszczono inicjały *F*[elix] *S*[karzyński] (il. 9).

10. Euthymius Zigabenus, *Commentaria in sacrosancta... Evangelia...*, Parisii 1560, oprawa - okładzina górna, plakietka *Adam i Ewa*, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg.II.1436. Fot. Biblioteka / Euthymius Zigabenus, *Commentaria in sacrosancta... Evangelia...*, Parisii 1560, front cover with a panel with *Adam and Eve*, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg II.1436. Photo by the Library

Z księgozbioru jednego z wybitniejszych przedstawicieli duchowieństwa polskiego XVII w., Stanisława Bużeńskiego, doktora praw Akademii Krakowskiej, kanonika, a następnie dziekana warmińskiego i gnieźnieńskiego, oficjała generalnego warmińskiego, erudyty i właściciela znakomitej biblioteki²⁶, pochodzi wydanie dzieł Corneliusa Tacyta, na którym umieszczony został wpis własnościowy: *Stanisław Bużeński G[nesnensis] W[armiensis] C[anonicus]*. Książka ta nie trafiła jednak bezpośrednio od Bużeńskiego do zbiorów kapitulnych, o czym świadczy jeszcze jeden, datowany wpis: *Nicolai Tomislawi 1692*, wskazujący na kolejnego właściciela, który wszedł w posiadanie dzieła prawdopodobnie po

11. *Abdiae Babyloniae... De historia certaminis Apostolici...*, Parisii 1560, oprawa - okładzina górna, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg.II.533b. Fot. Biblioteka / *Abdiae Babyloniae... De historia certaminis Apostolici...*, Parisii 1560, front cover, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg.II.533b. Photo by the Library

śmierci Bużeńskiego (zm. w kwietniu 1692), a był nim Mikołaj Tomisławski, dziekan kapituły warszawskiej w latach 1710–1712²⁷. Identyczną proveniencję odnaleźć można w jednej z czterech książek z dawnej biblioteki kapitulnej przechowywanych w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie²⁸.

Wśród darczyńców biblioteki były także osoby świeckie - w opisywanym zbiorze znalazła się jedna pozycja, która według zapisu należała do kasztelanica krakowskiego Mikołaja Czuryły z Książnic²⁹.

Cechą wyróżniającą opisywany zespół książek są w większości dobrze zachowane XVI-wieczne oprawy, niekiedy bardzo ozdobne. Zgodnie z ówczesną praktyką introligatorską zastosowano deski obciążone skórą koloru brązowego. Okładki ślepo tłoczone, ozdobione wyciskami

12. *Ruperti Abbatis Tutiensis... Summique inter veteres theologi...*, Lovania 1551, oprawa - okładzina górna, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg.II.1476c. Fot. Biblioteka / *Ruperti Abbatis Tutiensis... Summique inter veteres theologi...*, Lovania 1551, front cover, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg II.1476c. Photo by the Library

w postaci plakiet oraz ornamentów odcisniętych za pomocą radełek, zawierają pozostałości klamer. Zdobnictwo jest dość zróżnicowane: plakiety przedstawiają sceny i postaci ze Starego i Nowego Testamentu, natomiast radełka wypełnione są m.in. scenami z Pisma Świętego, postaciami apostołów i ewangelistów, przedstawieniami cnót, półpostaciami muz i Apollina (il. 10-12). Często na górnej okładce znajduje się wycisk nazwiska autora lub tytułu (zazwyczaj w skróconej formie), a także rok, w którym oprawa została wykonana (il. 13). Ponadto w kolekcji znalazły się dwie pozycje oprawne w pergamin z zachowanymi skórzanymi wiązaniami.

Dość trudno jest formułować daleko siężne wnioski co do zawartości treściowej biblioteki, przede wszystkim dlatego,

13. Sisto da Siena, *Bibliotheca Sancta*, Venetiae 1566, oprawa - okładzina górna, plakietka z monogramem *IHS*, Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie, sygn. Reg II.12b. Fot. Biblioteka / Sisto da Siena, *Bibliotheca Sancta*, Venetiae 1566, front cover with a panel with the monogram *IHS*, the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev, pressmark: Reg.II.12b. Photo by the Library

że zachowany zespół ksiąg nie jest zbyt liczny i został wybrany według pewnego kryterium, z uwzględnieniem potrzeby uzupełnienia o brakujące dzieła innej, późniejszej kolekcji - biblioteki króla Stanisława Augusta.

Wśród 40 dzieł zachowanych w królewskim księgozbiornie zrabł zasadniczo stanowi piśmiennictwo religijne. Poza nim, reprezentowane w znikomym stopniu, znajdują się księgi z innych dziedzin: prawa, medycyny i historii. Oczywiście obecność dzieł o tematyce świeckiej nie jest przypadkowa i wynika z różnorodnych funkcji księgozbiornów kolegiackich powiązanych z działalnością kapituły oraz instytucjami mieszczącymi się przy kościele. Z pewnością pozycje te były dość liczne - wykazują to zachowane inwentarze

innych bibliotek kapitulnych, np. kapituły wrocławskiej (1727) lub łowickiej (1745), gdzie w spisach ułożonych działowo występują działy: *libri iuridici, historici, medici*. W przypadku kapituły wrocławskiej zapisano je odpowiednio w liczbie: 80 pozycji dzieł prawnych, 73 historycznych i 4 medycznych, zaś w kapitule łowickiej – 47 prawnych i 11 z zakresu historii³⁰.

Tematykę prawną reprezentuje wyżej wymienione wczesne dzieło z zakresu prawa kanonicznego *Speculum iudiciale* Wilhelma Durantiego, obejmujące całość prawa kanonicznego w zakresie procedury sądowej i uznawane w średniowieczu za najlepszy zbiór norm postępowania w tym zakresie³¹. Z dziedziny prawa znana jest jeszcze jedna pozycja pochodząca ze zbiorów kolegiaty warszawskiej – wspomniany wcześniej zbiór konstytucji sejmowych, przechowywany obecnie w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie³². Z zakresu medycyny odnotować należy jeden z podstawowych podręczników dotyczących teorii i praktyki medycznej – *Canonis libri V...* autorstwa Avicenny (Wenecja 1500). W zbiorach BUW-u odnajdujemy kolejne dzieło medyczne jednego z najwybitniejszych lekarzy starożytności Claudiusa Galenusa – *Galenii tertia [-sexta] classis eam medicinae*, wydane w Wenecji w 1556 r., które trafiło do kolegiaty poprzez zapis testamentowy³³. Wśród dzieł historycznych znalazły się dwie księgi autorstwa czolowych historyków starożytnych: Tytusa Liwiusza *...Latinae historiae principia decades tres...* (Bazylea 1543) oraz Publiusa Tytucja *Opera...* (Antwerpia 1648). Z zakresu historii kościelnej można wyróżnić pracę Abdiasa Babyloniusa, a także dzieła Sulpiciusa Severusa (363–420), hagiografa i kronikarza chrześcijańskiego³⁴. Wśród autorów dzieł teologicznych znajdują się nazwiska wybitnych przedstawicieli najważniejszych kierunków zarówno średniowiecznej, jak i renesansowej myśli teologicznej.

Bibliistykę reprezentuje łacińskie wydanie Biblii z 1551 r. z komentarzami kalwina Sebastiana Castelione, a także kilka

ksiąg z zakresu egzegezy Pisma Świętego wydawanych w postaci komentarzy, w tym wypadku do Nowego Testamentu, autorstwa teologa i egzegety bizantyjskiego Euthymiusa Zigabenususa (zm. po 1118)³⁵ oraz Ruperta z Deutz (Rupertus Tuitiensis) (zm. 1129), wybitnego egzegety i bibliisty³⁶. Wśród tekstów z zakresu teologii dogmatycznej znalazły się zarówno pisma Ruperta z Deutz, jak i *Confessio catholicae fidei christiana* Stanisława Hozjusza (1504–1579) – humanisty, doktora obojga praw, biskupa chełmińskiego i warmińskiego. Dość liczną grupę stanowią dzieła o charakterze apologetycznym i polemicznym. Poczynając od teologów średniowiecznych, wspomnianego już wcześniej Euthymiusa Zigabenususa i jego dzieła apologetyczno-polemicznego *Panoplia*, odnotować można także dzieła św. Prospera z Akwitania (403–463), Euzebiusza z Cezarei (263–339), apologety, bibliisty, zwanego ojcem historii Kościoła³⁷. Warto zwrócić uwagę na kilka dzieł autorów renesansowych, w tym także bezpośrednich uczestników Soboru Trydenckiego – najważniejszego wydarzenia w życiu XVI-wiecznego Kościoła, które, jak należy sądzić, stanowiło żywy przedmiot zainteresowania duchowieństwa zgromadzonego wokół kolegiaty św. Jana Chrzciciela. Obok dzieła *De christiana religione*, napisanego przez Marsilia Ficina (1433–1499), filozofa i twórcę renesansowego neoplatonizmu³⁸, znalazły się tam pisma o charakterze apologetycznym autorstwa Dominga de Soto (1492–1560), najbardziej wpływowego teologa swego pokolenia, dogmatyka i moralisty, związanego z uniwersytetem w Salamance, a także Pedra de Soto (1496–1563), aktywnego współpracownika Soboru Trydenckiego, polemisty i apologety, przedstawiciela hiszpańskiego renesansu teologicznego³⁹. Z dziedziny kaznodziejstwa odnotować należy zbiór kazań polemicznych Euzebiusza z Emesy (295–359), pisarza i teologa semariańskiego⁴⁰. Wśród dzieł ascetycznych i mistycznych odnajdujemy homilie ascety i pustelnika św. Makarego Egipskiego (300–390),

pisma ascety i jednego z największych poetów chrześcijańskich – św. Paulina z Noli (353–431) – oraz pisma wybitnych przedstawicieli mistycyzmu francuskiego: Ryszarda z opactwa św. Wiktora w Paryżu, jednego z najważniejszych klasztornych ośrodków mistyki XII w., a także Jana Gersona (1363–1429), kanclerza uniwersytetu w Paryżu, jednego z czołowych teologów średniowiecznych⁴¹.

W zbiorach kapituły, jak już wcześniej wspomniano, znajdowały się także dzieła twórców religii reformowanej, w tym dwa wydania (1550 i 1553) podstawowej pracy Jana Kalwina – *Institutio christianae religionis* – będącej wykładem doktryny kalwinizmu⁴², a także wydanie zbiorcze dzieł Marcina Lutra (Witteberga 1550–1554).

Tematyka opisywanej kolekcji jest zróżnicowana. Obok wybitnych pozycji o znaczeniu podstawowym warto podkreślić obecność dzieł związanych z toczącą się w kościele XVI-wiecznym polemiką ideową wywołaną bieżącymi wydarzeniami, takimi jak reformacja czy Sobór Trydencki. Nie wiemy, jaki procent mogły stanowić one w całym księgozbiornie – z pewnością jednak były przedmiotem zainteresowania członków kapituły.

Niestety ze względu na brak zachowanych źródeł niewiele możemy powiedzieć o tym, jak kształtowała się biblioteka kapitulna w XVII i XVIII w. W dokumentach, którymi dysponujemy, temat biblioteki jako odrębnej jednostki w zasadzie się nie pojawia.

W 2. poł. XVIII w. przy kościele św. Jana Chrzyciela po lewej stronie prezbiterium dobudowano nową przybudówkę, zaprojektowaną przez architekta Jakuba Fontanę. Mieściła ona na parterze dwie zakrystie – kanoniczną i wikariacką, na piętrze zaś znajdowały się kapitułarz, skarbiec i archiwum.

W zachowanych rachunkach robót stolarskich z tego okresu, a dokładnie z lat 1764–1767, odnajdujemy informacje o wyposażeniu kapitułarza w pięć szaf przeznaczonych na książki i dokumenty: „Pan Jerzy Powal obliguje się w kapitułarzu wyfutrować sosnowymi deszczkami pięć framug na schowanie xiąg i papierów, w których ma porobić pułki podług

umowy ustnie uczynionej, od dołu zaś we trzech szafach po trzy szuflady również do wysuwania mają być robione, nad szufladami zaś drzwi dębowe podwojną robotą iak być może najpiękniejsza...”⁴³. Szafy te miały być zamykane: „obliguje się okuć szaf pięć w kapitułarzu, każda szafa i szuflada z zamkami francuskimi, mosiężnymi antabami (...)”⁴⁴. Wydaje się, że książki, o których mowa, to teologiczny księgozbiór kolegiacki, natomiast trudno powiedzieć, czy wymienione „papiery” to archiwalia, zwłaszcza że w tych samych rachunkach natrafiamy na informację o osobnym pomieszczeniu przeznaczonym na archiwum kapitułne: „na pierwszym piętrze obliguje się (...) pan Raspe zrobić okien dwie do Archiwum (...) drzwi z odrzwiami iedne pojedyncze do Archiwum (...)”⁴⁵. Kolejna odnaleziona relacja o usytuowaniu i zawartości biblioteki kapituły oraz archiwum, pochodząca z 1852 r., zawiera opis autorstwa Franciszka Maksymiliana Sobieszczańskiego, który potwierdza niejako fakt przechowywania księgozbioru kolegiackiego w kapitułarzu – w szafach wykonanych na zlecenie Jakuba Fontany: „Na koniec nad tymi zakrystiami na górze znajduje się sala na posiedzenia kapituły przeznaczona. Tu w dębowych szafach mieści się archiwum i biblioteka kapituły. Biblioteka, pochodząca z darów po zmarłych kanonikach, w większej części obejmuje dawne dzieła teologiczne, archiwum zaś posiada nader ważne dyplomata, od roku 1402 począwszy, i akta kapituły, od roku 1517 do dzisiejszych czasów, bez przerwy w porządku i troskliwie prowadzone”⁴⁶. Nie dysponujemy żadnymi źródłami na temat usytuowania zbiorów archiwalnych w latach 1764–1852. Nie wiemy, czy i jak długo pozostawały one w oddzielnym pomieszczeniu. Wiadomo jednak, że podlegały wizytacji biskupa Antoniego Onufrego Okęckiego w 1787 r., który zalecił sporządzenie inwentarza archiwum, nie wspominając jednak przy tej okazji o bibliotece⁴⁷.

Przedmiotem stałego zainteresowania i kontroli zarówno ze strony kapituły, jak i biskupów był zbiór ksiąg liturgicznych

przechowywanych i używanych w kościele. Zachowane źródła kilkakrotnie odnotowują problemy związane ze stanem zachowania zasobu, jego kompletnością, a także uzupełnieniem braków.

W aktach wizytacji biskupa Okęckiego wymienionych zostało 40 woluminów ksiąg liturgicznych przechowywanych w skarbcu (28 mszałów, pontyfikał, 3 kanony, 2 agendy, 3 brewiarze, antyfonarz), z których spora część określona została jako potrzebujące naprawy. W trakcie tej samej wizytacji spisano 12 ksiąg liturgicznych w kaplicy mansjonarzy⁴⁸. Odnosząc się do zaleceń biskupa, kapituła podjęła starania o uzupełnienie zbioru: „Osoby składające tę kapitułę usiłując y obowiązkom swoim y zaleceniom pasterskim zadośćuczynić starały się bacznie wglądać we wszystkie artykuły pod rozwałę przychodzące. Poznała kapituła wielką potrzebę przerebienia wielu aparatów, poprawienia i przykupienia mszałów i innych potrzebnych sprzętów kościelnych a nie mając na to funduszy (...) zdeterminowała na tę potrzebę (...) dwa kielichy (...) do użycia mniej zdadne, kilkadziesiąt wotów w skarbcu będących i niektóre kawałki sreber do użycia niezdatnych y na to ma honor upraszać o konsens Ill. Pasterza swego”⁴⁹.

W sprawozdaniach delegatów kapituły dokonujących „wizyty” kościoła kolegiackiego i zakrystii kilka lat później – w roku 1791⁵⁰, a następnie w 1793 – rysuje się obraz ogólnego zaniedbania świątyni, w tym także ksiąg liturgicznych: „W zakrystii pro minori Clero zdumieli się nad nieochendostwem. (...) Mszałów w tej Zakrystii jest sześć, jeden legowany przez księdza Śnieżka i to najlepszy, reszta zaś zepsute osobliwie w kanonach, że trzeba suponować iż księży kanony na pamięć odpowiadają, okładki mają oderwane, mszały rekwalne już niezdatne i antyfonarze, których kantorowie używają wcale podarte. (...) Co się tyczy zakrystii to koniecznie potrzeba nowych mszałów, dużych rekwalnych, sprawiwszy nowe stare trzeba zreperować przydaniem nowych kanonów i nowym oprawieniem”⁵¹.

Znamienna pozostaje odpowiedź podkustoszego warszawskiego – księdza

Jakuba Minasowicza, odpowiedzialnego za utrzymanie wnętrza świątyni i zaopatrzenie jej w odpowiednie sprzęty – z której wynika, że kapituła nie do końca wywiązywała się ze swoich obowiązków z tym związanych i nie zawsze reagowała na zgłaszane dezyderaty: „takosz podawałem raport podobnie roku jeszcze 90 na dniu 20 października, Mszałów nadpsutych i kanonów podartych, na tom żadney nie odebrał rezolucyi, a przeto dotych czas ze wszystkim się podarły, skoro zaratowania nie było, a nawet dopraszałem się w tymże samym razie o rozskazanie wydrukowania kommemoryow. Które się czasu wotywy Corporis używają a zwykły być przyłączone do Mszałów Zakrystii Kanoniczey y na to nie miałem żadnego zlecenia. I te mszały teraz z Zakrystyi z rozrządzenia Prześwietney Kapituły ponaprawiane wprędce się podrą, bo chłopcy służąc do mszow szanować i ampułki nie umieją a nie można Ich za to uderzyć boby wypadł proces jak iuż się raz zdarzyło. Antyfonarze należą nie do Zakrystyi ale do XX Wikaryuszow y Ci mają już nowe od kapituły sprawione. Starych zaś które pozostają używają kantorowie (...)”⁵².

W zupełnie już innej kondycji znajdował się zbiór ksiąg liturgicznych spisanych w czasie wizytacji arcybiskupa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego w latach 1862–1863. W aktach wizytacyjnych wymieniono 16 mszałów, 3 kanony i 2 pontyfikały znajdujące się w zakrystii prałackiej, zwanej większą, oraz 16 mszałów w zakrystii kanonicznej, zwanej mniejszą. Spora część ksiąg liturgicznych określona została jako „nowe”, opisano także ich oprawy⁵³. Z końca XIX w. mamy jeszcze jeden opis zbiorów archiwalnych i książkowych przechowywanych w katedrze, autorstwa Wiktora Czajewskiego: „Skarbiec mieści sporo pamiątek, przede wszystkim zwracają uwagę na siebie bogato w srebro oprawne mszały z zachowaniem stylu rokoko i barokko. Archiwum bardzo bogate, jak również biblioteka. Szczególniej archiwum posiada dyplomata od r. 1402 i akta kapituły od 1517 r.”⁵⁴. Niemal identyczny opis zamieszcza on w swojej monografii poświęconej

katedrze św. Jana Chrzciciela: „Biblioteka posiada archiwum bardzo bogate. W którym znajdują się dyplomy od roku 1406 i akty kapituły od 1517”⁵⁵. Inne publikacje dotyczące katedry odnotowują jedynie fakt istnienia biblioteki⁵⁶ lub całkowicie pomijają informację na ten temat. Nie wspomina o niej Edward Chwalewik w swej pracy *Zbiory polskie*, poświęcając jednocześnie sporo miejsca charakterystyce zbiorów archiwalnych katedry⁵⁷.

W świetle tragicznych wydarzeń ostatniej wojny brak wcześniejszych opracowań na temat biblioteki staje się szczególnie dotkliwy, zaś fakt umieszczenia sporej liczby ksiąg kolegiackich w zbiorach królewskich w XVIII w. – szczęśliwym zrzędzeniem losu. Trudno stwierdzić, jak trafiły one do Zamku – okoliczności ich przeniesienia do zbiorów królewskich nie są dość jasne.

W 1793 r. bibliotekarz królewski Jan Chrzciciel Albertrandi (1731–1808) przedstawił Stanisławowi Augustowi raport o stanie kolekcji przechowywanych w Bibliotece zamkowej. Znaczną część tego sprawozdania stanowiła informacja o księgozbiorze królewskim – jego liczebności, wartości i stanie opracowania. Szczególnie wiele miejsca poświęcił Albertrandi opisowi tworzonego od 1790 r. katalogu Biblioteki, charakteryzując jego układ, a także poziom szczegółowości opisu. Powstający katalog miał także charakter zalecający: „W tym katalogu w dwóch klasach, to jest teologicznej i autorów klasycznych, greckich i łacińskich, nie tylko są księgi już znajdujące się w Bibliotece, ale i te, których dla wydoskonalenia Biblioteki można albo potrzeba nabyć. Pierwsze od drugih znakiem pewnym są rozróżnione”⁵⁸. I rzeczywiście na kartach katalogu, szczególnie w dziale poświęconym teologii, opisano bardzo wiele pozycji określonych jako dezyderaty. Przez kolejne lata powiększania królewskich zbiorów bibliotecznych były one częściowo realizowane, a informacja o wprowadzonych uzupełnieniach umieszczana przy konkretnej pozycji. Niekiedy dopisywano kilka wydań jednego dzieła, dążąc do komplet-

ności. Książki pozyskiwano z różnych źródeł – od osób prywatnych, ale także instytucji. Ważną rolę w ich nabywaniu pełnił bibliotekarz królewski, w tym wypadku Jan Chrzciciel Albertrandi – od 1779 r. prepozyt kapituły warszawskiej⁵⁹, człowiek uczony i z pewnością szaf bibliotecznych w kapitulacie. Prawdopodobnie z jego inicjatywy książki już po spisaniu katalogu w części dotyczącej teologii, a więc po 1793 r., znalazły się w księgozbiorze zamkowym, stanowiąc jego cenne uzupełnienie. Nie można jednak pominąć faktu, że w tym czasie dziekanem kapituły warszawskiej był królewski brat, prymas Michał Poniatowski (w 1792), a jego najbliższym współpracownikiem były dziekan (w 1778) i kanonik kapituły Krzysztof Żórawski⁶⁰. Również za ich pośrednictwem książki mogły znaleźć się w zbiorach Stanisława Augusta. Znacznie trudniej określić sposób, w jaki trafiły do Biblioteki Królewskiej. Uwzględniając złą kondycję finansową kolegiaty warszawskiej pod koniec lat 90. XVIII w., można przypuszczać, że starannie wybrane przez Albertrandiego dzieła zostały odkupione od kapituły, choć w królewskich księgach wydatków nie ma informacji na ten temat. Księgi mogły też zostać podarowane przez kapitułę Stanisławowi Augustowi – na to również jak dotąd nie udało się znaleźć potwierdzenia. Ostatecznie jednak zostały one uznane za własność króla. Wpisano je do katalogu i osygnowano, na stałe włączając do księgozbioru.

Zespol 37 ksiąg zachowanych w bibliotece ostatniego króla Polski stanowi jedyny tak liczny zbiór pochodzący z kolegiaty warszawskiej. To świadectwo istnienia nie tylko bogatej kolekcji, ale także środowiska intelektualnego, które ją utworzyło. Zbiór ten, mimo że dość fragmentaryczny, pozwala choć w części wypełnić lukę w historii warszawskiej kapituły, a także katedry, dla której każde odnalezienie źródła jest ważnym krokiem w dokumentowaniu doniosłej roli, jaką pełniła ona w polskiej kulturze i tradycji historycznej.

PRZYPISY

¹ Index Archivarius Reverendissimi Capituli Varsaviensis 1889, Archiwum Archidiecezji Warszawskiej (dalej: AAW) A.X.3.36/Rkps 868 (dawna sygn.).

² L. K r ó l i k, *Archiwum, biblioteka i skarbiec kapituły kolegiackiej w Warszawie*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” t. 68, 1986, nr 6–9, s. 202.

³ Antonii Onuphrii de Okęcie Okęcki... Episcopi Posnaniensis et Varsaviensis Ecclesiae Insignis Collegiatae Regnae Varsaviensis Visitatio, AAW WG 1/ Rkps 870 [dawna sygn.]; Wyzytacja generalna katedry św. Jana w Warszawie [1862–1863], AAW WG 4 / Rkps 874; Kapituła Metropolitalna św. Jana. Akta gospodarcze i varia 1748–1850, AAW A.X.3.37/ Rkps 856; Akta Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej tytczące się Rewizji Rachunkow Zakrystyinych... od 1785 do 1844, AAW A.X.38/ Rkps 857; Akta Kapituły Warszawskiej 1396–1844, AAW A.X.3.36/ Rkps 859.

⁴ W Warszawie jest to np. Biblioteka Uniwersytecka, która z dawnego zasobu ma w zbiorach cztery książki pochodzące z kolegiaty warszawskiej.

⁵ Artykuł powstał w ramach współpracy z Narodową Biblioteką Ukrainy. Serdeczne podziękowania za okazaną pomoc i życzliwość zechcą przyjąć prof. Oleksij Onyśchenko – generalny dyrektor Narodowej Biblioteki Ukrainy, dr Ludmiła Mucha – zastępca dyrektora, Oksana Rabczun – kierownik Działu Kolekcji Historycznych, i dr Irina Ciborowska-Rymarowicz – pracownik Działu Starodruków i Rzadkiej Książki.

⁶ L. K r ó l i k, *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*, Warszawa 1990, s. 70.

⁷ *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor i H. Samsonowicz, Warszawa 1994, s. 378.

⁸ K r ó l i k, *Kapituła kolegiacka...*, s. 37.

⁹ L. K r ó l i k, *Szkola kolegiacka w Warszawie (XV–XVIII w.)*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” t. 71, 1989, nr 1–2, s. 57.

¹⁰ H.E. W y c z a w s k i, *Kościelne zbiory biblioteczne (XVI–XVIII w.)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2, Lublin 1975, cz. 1, s. 530.

¹¹ *Acta Ecclesiae Collegiatae Varsaviensis*, red. B. Ulanowski, w: *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. 6, Kraków 1897–1926.

¹² *Ibidem*, s. 49.

¹³ *Ibidem*, s. 84: *Dni in praesenti capitulo congregati decreverunt, ut supra sacristiam novam seu capitularem novum construeretur libraria et testudo nova pro libris conservandis ecclesiae Varschoviensis, qui obsiti pulveribus iacent in choro scolasticorum, ut ostium ad dictam librariam recte de choro fieret (...).*

¹⁴ *Ibidem*, s. 89: *Dni decreverunt, ut regestrum librorum in ecclesia existentium sit diligenter conscriptum, item ut libri tela nigra essent cooperti propter pulveres, in quibus ad praesens iacent.*

¹⁵ W. W ó j c i k, *Archiwum i biblioteka kapituły w Sandomierzu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 7, 1963, s. 34–35.

¹⁶ W y c z a w s k i, *op.cit.*, s. 530.

¹⁷ P. K a r d y ś, *Biblioteka przykolegiacka w Wislicy (XV–XVIII w.)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 82, 2004, s. 86–87.

¹⁸ T. M o s k a l, *Biblioteki kolegiackie w diecezji krakowskiej w okresie przedrozbiorowym*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 91, 2009, s. 56–57.

¹⁹ P. B u c h w a l d-P e l c o w a, *Cenzura w dawnej Polsce. Między prasą drukarską a stosem*, Warszawa 1997, s. 25.

²⁰ *Ibidem*, s. 32.

²¹ *Ibidem*, s. 24.

²² W ó j c i k, *op.cit.*, s. 32–33; J. G w i ó z d z i k, E. R ó ż y c k i, *Druki XVI wieku w zbiorach Biblioteki Katedralnej we Lwowie*, Warszawa 2008, s. 17–23.

²³ *Polski Słownik Biograficzny*, t. 24, Warszawa 1981, s. 222–223.

²⁴ K r ó l i k, *Kapituła kolegiacka...*, s. 41.

²⁵ *Polski Słownik Biograficzny*, t. 38, s. 67–68.

²⁶ *Ibidem*, t. 3, s. 157–158.

²⁷ K r ó l i k, *Kapituła kolegiacka...*, s. 41, 201.

²⁸ BUW Sd. 714.401-425 adl. *Constitucie, statuta y przywileje na walnych seymiech koronnych od roku 1550 do roku 1625 uchwalone...*, W Krakowie: w Drukarni Andrzeia Piotrkowczyka..., 1625.

²⁹ A. B o n i e c k i, *Herbarz polski*, t. 4, Warszawa 1901, s. 35.

³⁰ S. L i b r o w s k i, *Ocalale i pomnażane pomoce ewidentyjno-inwentaryzacyjne archiwum, biblioteki, skarbcia i zakrystii katedry włocławskiej z lat 1516–1983*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 52, 1986, s. 87.

³¹ *Encyklopedia katolicka*, t. 4, Lublin 1985, szp. 368–369.

³² *Constitucie, statuta y przywileje...*

³³ BUW Sd. 612.308[6-7].

³⁴ *Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świderkówna, Warszawa 1982, s. 440.

³⁵ *Encyklopedia katolicka*, t. 4, szp. 1350–1351.

³⁶ G. d’ O n o f r i o, *Historia teologii*, t. 2, Kraków 2008, s. 237–238.

³⁷ *Encyklopedia katolicka*, t. 4, szp. 1351–1354.

³⁸ d’ O n o f r i o, *op.cit.*, s. 225.

³⁹ J.L. I l l a n e s, *Historia teologii*, Kraków 1997.

⁴⁰ *Encyklopedia katolicka*, t. 4, szp. 1355–1356.

⁴¹ Z. K u k s e w i c z, *Zarys filozofii średniowiecznej*, t. 2, Warszawa 1973, s. 112, 410.

⁴² I l l a n e s, *op.cit.*, s. 177–179.

⁴³ AAW, A.X.3.37/ Rkps 856, Kapituła Metropolitalna św. Jana (Akta gospodarcze i varia), k. 47.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 48.

⁴⁵ *Ibidem*, k. 42.

⁴⁶ F.M. S o b i e s z c z a ń s k i, *Kościół św. Jana*, w: *Warszawa: wybór publikacji*, t. 2, Warszawa 1967, s. 144.

⁴⁷ AAW, WG 19 (dawna sygn. 870) Antonii Onuphrii de Okęcie Okęcki... Episcopi Posnaniensis... visitatio, k. 352.

⁴⁸ *Ibidem*, k. 341, k. 51.

⁴⁹ AAW, A.X.3.37/Rkps 856, k. 216: Nota do J.W. (...) Okęckiego Biskupa Poznańskiego (...).

⁵⁰ AAW, A.X.3.38/Rkps 857, Akta Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej dotyczące się rewizji Rachunkow Zakrystyinych..., k. 15-17.

⁵¹ *Ibidem*, k. 42.

⁵² AAW, A.X.3.37/Rkps 856, *op.cit.*, k. 180.

⁵³ AAW, WG 4 (dawna sygn. 874), Wizytacja generalna katedry św. Jana w Warszawie, k. 102-103.

⁵⁴ W. C z a j e w s k i, *Ilustrowany przewodnik po Warszawie z planem miasta*, Warszawa 1896, s. 70.

⁵⁵ W. C z a j e w s k i, *Katedra św. Jana w Warszawie*, Warszawa 1899, s. 163.

⁵⁶ Na przykład W. G o m u l i c k i, J. S o b i e s z c z a ń s k i, *Przewodnik po Warszawie i okolicy*, Lwów [b.r.], s. 63: „Nad zakrystyją mieści się sala posiedzeń kapituły, archiwum i biblioteka”; *Warszawa – przewodnik krajoznawczy*, Warszawa 1938, s. 82: „Skarbiec kościelny i biblioteka katedralna umieszczone są nad zakrystyją”.

⁵⁷ E. C h w a l e w i k, *Zbiory polskie: Archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. 2, Warszawa 1927, s. 280-281.

⁵⁸ Raport o stanie terażniejszym Księgarni [J[ego] Kr[ólewskiej] M[o]ści podają za: J. R u d - n i c k a, *Biblioteka Stanisława Augusta na Zamku Warszawskim. Dokumenty*, Wrocław 1988, s. 135-136.

⁵⁹ K r ó l i k, *Kapituła kolegiacka...*, s. 183.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 42.

ANEKS

SPIS KSIĄŻEK Z PROWENIENCJĄ KAPITUŁY KOLEGIATY WARSZAWSKIEJ

1. ABDIAS Babylonius

Abdiae Babyloniae primi episcopi ab Apostolis constituti, De historia certaminis Apostolici libri decem / Iulio Africano... interprete; B. Mathiae Apostoli vita, ex hebraica lingua incerto versa... Vita Beati Martini Sabariensis... a Sulpitio Severo... latine conscripta / omnia per Wolfgangum Lazium... vindicata.

Parisiis: Apud Gulielmum Guillard et Almaricum Warancore..., 1560. 8°.

CBN I, 36; Adams A 14

Prow. na 1. poz. klocka:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Bapt[istae] Vars[aviensis].

2. Nakl. grzb. 385.

3. Albertr. XXIX.D.10.

4. Reg.II,533b.

5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., tłocz. ślepe, na g. okł. wytl.: BABYLONIA S. HIER., resztki klamer – XVI w.

2. AVICENNA

Liber Canonis Primus / quem princeps Aboali Abinscem de medicia edidit; translatus a magistro Gerardo Cremonensi in Toletu ab arabico in latinum.

Impressum Venetiis: per Simonem Papiensem dictum Bevilaquam, 1500 Die. II.

Novembrio. 4°.

CBN V, 814; Durling 378

Prow.:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Ins[i]g[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Bapt[istae] Varsav[iensis].

2. Albertr. C.b.7.

3. Reg.IV,29a, IA.53.

4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer – XVI w.

3. BIBLIA. T.Vet. et Nov., latine

Biblia interprete Sebastiano Castalione, una cum eiusdem annotationibus... Totum opus recognovit ipse et adiecit ex Flavio Josepho Historiae supplementum.

Basileae: per Ioannem Oporinum, 1551 [rz.]. 2°.

Adams B 1045; CBN 27,496

Prow.:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Collegiatae S. Joan[nis] Bapt[istae] Vars[aviensis].

2. Albertr. H.A.11.

3. Reg.II,35e.

4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., na g. okł. wytl.: BIBLIA SACRA, resztki klamer – XVI w.

4. CALVIN Jean

Institutio totius christianae religionis, nunc ex postrema authoris recognitione, quibusdam locis auctior, infinitis vero castigatior / Joanni Calvino authore. – Additi

sunt indices duo locupletissimi...

Genevae: ex Officina Joannis Gerardi, 1550. 4°.

Bibl. Calviniana 50/16, s.371; Šamraj 461

Prow.:

1. I.M.I. Prohibitus

R[everen]d[issimi]mi Capit[uli] Varsaviens[is].

2. Albertr. XXXVII A.B.

3. Reg.II,2340a; Pal.138.

4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz].

Opr.: deska, skóra brąz. – XVI w.

5. CALVIN Jean

Institutio Christianae religionis / Johanne Calvino auctore

[Geneve: Robert Estienne], 1553 [rz.]. 2°.

Bibl. Calviniana 53/6, s.485

Prow.:

1. R[everen]d[issimi]mi Capituli Varsaviens[is]

I.M.I. Prohibitus.

2. Nakl. grzb. 206.

3. Albertr. I.B.6.

4. Reg.II,2340d.

5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz].

Opr.: deska, skóra brąz., na g. okł. wytl.: INSTITUT: CALVINI, klamry – XVI w.

6. CALVIN Jean

Joannis Calvinii commentarii in Isaiam Prophetam. Additus est sententiarum et locorum index

Genevae: Ex officina Ioannis Crispini, 1551 [rz.]. 2°.

Bibl. Calviniana 51/6, s.403

Prow.:

1. R[everen]d[issimi]mi Capituli Varsaviensis

I.M.I. Prohibitus.

2. Albertr. I.B.7.

3. Reg.II,2340e.

4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz].

Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer – XVI w.

7. COLONNA Pietro Galatino

Petri Galatini opus de arcanis catholicae veritatis hoc est, in omnia difficilia loca Veteris Testamenti, ex Talmud, aliisque hebraicis libris contra obstinatam Iudaeorum perfidiam, absolutissimus commentarius. Ad haec, Ioannis Reuchlini Phorcensis... de arte cabalistica libri tres.

Basileae: excudebat Ioannes Hervagius..., 1550 [rz.]. 2°.

Adams C 2419; Šamraj 582

Prow.:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issimi]mi Capituli Insignis Eccles[iae] Colleg[iatae] S. Joan[nis] Bapt[istae] Varsav[iensis].

2. Albertr. I.A.20.

3. Reg.II,2015; Pal.1911.

4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz].

Opr.: deska, skóra brąz., ślepe tłocz., na g. okł. wytl.: PETRUS GALATINUS, resztki klamer – XVI w.

8. DURANTI Guillelmus

[Speculum iudiciale, cum inventario Berengarii Freddi et cum additionibus Ioannis Andreae et Baldi de Ubaldis.]- P.1-3.

Impressum hoc Nurembergae: per famorum virum Anthonium Koburger... Anno... 1486. VI Maij. 2°.

IP 2036; GW 9157

Prow.:

1. Liber pro Ec[cle]sia Collegiata Varschovien[se] [t. 1-2].
2. Nakl. grzb. 64 [t. 1-2]; 66 [t. 3].
3. Ex Biblioth[eca] R[everen]d[issi]mi Cap[itu]li Coll[e]g[ia]tae S. Joan[is] Bapt[istae] Varsavien[is] [t. 1-3].
4. Albertr. I.B.15 [t. 1-2]; I.B.17 [t. 3].
5. Reg.III,A,237b; I.A.339-340.
6. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., ślepe tłocz., na okł. guzy ozdobne mosiężne, resztki klamer, zniszczona.

9. EUSEBIUS Emesenus

D. Eusebii Emisseni Homiliae in Evangelia, quae cunctis diebus dominicis totius anni ac feriis quadragesimalibus legi solent.- Nunc primum in lucem aeditae.

Antverpiae: Apud Ioan[nem] Stelsius, 1558. 8°.

Adams E 1067; Gwóździk, Różycki 204

Prow.:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsavien[is].
2. Nakl. grzb. 448.
3. Albertr. XXIX.D.12.
4. Reg.II,666.
5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: skóra brąz., tłocz. ślepe, na g. okł. wytł.: DE EUSEBII HOM., plakieta - XVI w.

10. EUSEBIUS PAMPHILUS Caesariensis [adl. do poz. 29]

Philostrati Lemnii senioris Historiae de vita Apolloni libri VIII... / interprete Eusebii Caesariensis adversus Hieroclem, qui ex Philostrati historia Apollonium Christo aequiparare contendebat, Confuntatio sive apologia Zenobio Acciolo... interprete... Coloniae: J. Gymnicus, 1532. 8°.

CBN 136, 177; Šamraj 2182

Prow. i opr. zob. poz. 29.

11. EUTHYMIUS Zigabenus

Commentaria in sacrosancta quatuor Christi Evangelia ex Chrysostomi aliorumque veterum scriptis magna ex parte collecta / autore quidem Euthymio Zigabono interprete... Parisiis: Apud Guillelmum Desboys..., 1560. 8°.

Gwóździk, Różycki 211

Prow.:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Colle[gia]tae S. Joan[is] Bapt[istae] Varsaviens[is].
2. Nakl. grzb. 388.
3. Albertr. XXIX.D.30.
4. Reg.II,1436.
5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer, na g. okł. wytł. COMENT. IN 4 EVAN. EUTHYMO, plakieta - XVI w.

12. EUTHYMIUS Zigabenus

Euthymii Monachi Zigabeni orthodoxae fidei dogmatica panoplia / per Petrum Franciscum Zinum e graeco translata.

Venetii: Apud Hieronymum Scotum, 1555. 2°.

Adams E 1121; BJ 16 E-651

Prow. na 1. poz. klocka:

1. I[oannes] P[ikarski], h. Półkozic [supereksl. na g. i d. okł.].
2. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Baptistae Varsavien[sis].

3. Albertr. H.B.15.

4. Reg.II,1437a; Pal.1810a-1; Pal.1810a-2.

5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: skóra brąz., tłocz. ślepe, wiązania, na g. i d. okł. wytł. – herb Półkozic – XVI w.

13. FICINO Marsilio [adl. do poz. 1]

Marsili Ficini Florentini... de Religione Christiana opus plane divinum huic nostro seculo pernecessarium...

Parisiis: apud Gulielmum Guillard, 1559. 8°.

CBN 51, 706

Prow. i opr.: zob. poz. 1.

14. GERSON Johannes

Prima pars Joannis Gersonis studij Lutetiani Cancellarij... iste epistole Ueda de miraculis auctori et de vita eius epitome.

Parrhysijs: apud Joanne[m] Parvum et Franciscu[m] Regnault, 1521 [rz.]. 2°.

Adams G 503; Šamraj 985

Prow.:

1. I[oannes] P[ikarski] C[anonicus] W[arsaviensis], h. Półkozic [supereksl. na d. okł.].

2. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joannis Bapt[istae] Vars[aviensis].

3. Albertr. H.B.XXVI.

4. Reg.II,1630c; Pal.1809.

5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., tłocz. ślepe, resztki klamer, na g. okł. wytł.: OPERA GERSONIS, plakieta – XVI w.

15. HESSELS Joannes [adl. do poz. 21]

Declaratio quod sumptio Eucharistiae sub unica panis specie, neque Christi praecepto aut institutioni adversetur... neque minus fructosa sit, Guam communio sub utraque panis et vini specie / authore Ioanne Hessels...

Lovanii: apud Ioannem Bogardum, 1565. 8°.

Adams H 496

Prow. i opr.: zob. poz. 21.

16. HOZJUSZ Stanisław

Stanislai Hosii... In Concilio Tridentino legati opera omnia hactenus edita

Venetii: Apud Dominicum Nicolinum, 1573 [rz.]. 2°.

Adams H 1024; E.XVIII, 289

Prow.:

1. Ex Biblioth[eca] R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Bapt[istae] Varsavien[sis].

2. Albertr. I.A.19.
 3. Reg.II,2005a.
 4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz].
- Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer, na g. okł. wytl.: OPERA STANISLAI HOSY – XVI w.

17. HOZJUSZ Stanisław

Confessio Catholicae fidei Christiana: vel potius explicatio quaedam confessionis a patribus factae in synodo provinciali, quae habita est Petricoviae...

Moguntiae: Excudebat Franciscus Behem, 1557 [rz.]. 2°.

E.XVIII, 278; Gwóździk, Różycki 291

Prow.:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Ins[i]g[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joannis Bapt[istae] Varsaviens[is].

2. Reg.X,43.

3. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz].

Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer, na g. okł. wytl.: CONFESSIO FIDEI 1558.

18. LIVIUS Titus Patavinus

T. Livii Patavini Latinae historiae principis decades tres cum dimidia... Beati Rhenani et Sigismundi Gelenij... Annotationes. Addita est Chronologia Henrici Glareani...

Basileae: per Ioannem Hervagium, 1543 [rz.]. 2°.

Adams L 1333; Šamraj 1346

Prow.:

1. Emptus tribus florenis et 10 grossio? per J.S. Anno 1551 13 Marcij.

2. Ecclesia Collegiata Varsoviense S. Joannis Baptistae.

3. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Ins[i]g[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joannis Bapt[istae] Varsav[iensis].

4. Nakl. grzb. 153.

5. Albertr. K.A.20.

6. Reg.V,1695c; Pal. 984.

7. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz].

Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer na g. okł. wytl.: TITUS: LIVIUS: NOVUS – XVI w.

19. LUTHER Martin

Tomus Primus [-Quintus] omnium operum Reverendi domini Martini Lutheri...

continens scripta primi Triennij, ab eo tempore, quo primum controversia de indulgentiis mota est, videlicet ab Anno Christi M.D.XVII usque ad Annum XX...

Catalogum autem singularum partium inveniens post praefationem Philippi Melanchtonis...

Wittebergae: per Ioannem Lufft, 1550-1554.- 2°.- t. 1-5.

BJ 16 L-817; Šamraj 1369

Prow.:

1. R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsaviens[is]

I.M.I. Prohibitus [t. 1-4].

2. R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsoviensis.

3. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsaviensis [t. 1-4].

4. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capituli Varsaviens[is]

I.M.I. Prohibitus [t. 5].

5. Albertr. I.A.28, B.1-4.

6. Reg.II.2340a; Pal.1472[t. 1],c.

7. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz].

Opr.: deska, skóra brąz., ślepe tłocz., resztki klamer – XVI w.

W t. 5 na okł. wytl.: OPERUM: MART. LUTER. TOMUS: QUINTUS.

20. LUTHER Martin

Enarrationes seu postillae Martini Lutheri in lectiones, quae ex Evangelicis historijs, Apostolorum scriptis, aliisq[ue] Sacrae Scripturae literis desumptae... Argentorati: Georgio Ulrichero Andlano Impressore, 1535 [rz.]. 2°. Benzing 1151; Šamraj 1441

Prow.:

1. R[everen]d[issi]mi Capituli Varsaviens[is]
 - I.M.I. Prohibitus.
 2. Albertr. J.B.5.
 3. Reg.II.2340b; Pal. 1473.
 4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].
- Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer - XVI w.

21. MACARIUS Aegyptus

S. Patris Macarii Aegypti homiliae quinquaginta / interprete Ioanne Pico, in Senatu Parisiensi classium inquisitorium praeside... Parisiis: Apud Guil. Morelium, In Graecis typographum Regium, 1559 [rz.]. 16°. Adams M 2; Gwioździk, Różycki 422

Prow. na 1. poz. klocka:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capituli Varsaviens[is].
 2. Reg.II,719.
 3. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].
- Opr.: pergamin biały, resztki wiązań skórzanych - XVI w.

22. PAULINUS Pontius Meropius

Divi Paulini episcopi Nolani, quotquot extant opera omnia, partim soluta oratione, partim carmine conscripta / D. Henrici Gravii... studio atq; industria ex vetustiss. exemplaribus restituta, ac argumentis illustrata. Coloniae: Apud Materum Cholinum, 1560 [rz.]. 8°. Adams P 477; Gwioździk, Różycki

Prow.:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsav[iensis].
 2. Nakl. grzb. 450.
 3. Albertr. XXIX.D.18.
 4. Reg.II,812a.
- Opr.: deska, skóra brąz., klamry częściowo zachowane, na g. okł. wytl.: OPERA PAULI, plakieta - XVI w.

23. PEROTTI Niccolo

Nicolai Perotti Cornucopiae, sive commentariorum linguae latine... Recogniti atque... emendati... Venetiis: in aedibus Aldi, et Andreae Soceri, 1513 [rz.] mense novembri. 2°. CBN 133, 661; BJ 16 P-421

Prow.:

1. [...] Nicolaus Czurilo est possessor libelli isti. Anno Domini nostri Jesu Christi 1551 die 12 Octobris.
 2. Ex Biblioth[eca] R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Coll[egia]tae S. Ioan[nis] B[aptistae] Varsavien[sis].
 3. Nakl. grzb. 330.
 4. Albertr. K.A.19.
 5. Reg.V,1303.
 6. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].
- Opr.: skóra brąz., ślepe tłocz. na okł., ślady wiązań - XVI w.

24. PIUS II, PAPIEŻ

Aenae Sylvii Piccolomini Senensis, qui post adeptum Pontificatum Pius eius nominis Secundus, appellatus est, Opera quae extant omnia nunc demum post corruptissimas editiones summa diligentia castigata et in unum corpus redacta, quorum elenchum versa pagella indicabit; His quoque accessit Gnomologia ex omnibus Sylvii operibus collecta et index rerum ac verborum omnium copiosissimus.

Basileae: [per Henrichum Petri, 1551]. 2°.

Adams P 1333; CBN 136, 930

Prow.:

1. I[oannes] P[ikarski], h. Półkozic [supereksl. na dolnej okładce].
2. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Bapt[istae] Varsav[iensis].
3. Albertr. H.A.2.
4. Reg.I,83a.
5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer, na g. okł. wytł.: AENAE SYLVII OPERA OMNIA 1559, plakieta.

25. PROSPER Aquitanus

D. Prosperi Aquitanici... Opera, accurata vetustoru[m] exemplarium collatione per viros eruditos recognita...

Coloniae: ex officina Heronis Alopecij, 1540. 8°.

Adams P. 2169; Šamraj 2086

Prow. na 1. poz. klocka:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsaviensis.
2. Albertr. XXIX.D.20.
3. Reg.II,898a; Pal.1343-1.
4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., tłocz. ślepe, na g. okł. wytł.: PA: PROSPERI 1550.

26. PROSPER Aquitanus [adl. do poz. 25]

D. Prosperi libres tres multo erudissimi nunquam antehac typis excusi, quorum primus est de vita contemplativa et sacerdotum officio. Secundus de Vita activa et quo modo praepositi subditos suos regere debeant: Tertius de vitij et virtuti bus, et qui bus causis haec vel nasci vel augeri soleant.

Coloniae: Ioannes Gymnicus excudebat, 1536 [rz.]. 8°.

Adams P 2175; Šamraj 2087

Prow. i opr.: zob. poz. 25.

27. RICHARDUS de Sancte Victore

Richardi Sancti Victoris... omnia opera in unum volumen congesta solerti cura ac diligentia emendata...

Parisiis: cura Andreae Boucard... impensis Johannis Petit, 1518 [rz.]. 2°.

Adams R 502; Šamraj 2160

Prow.:

1. Jo[an]nis Decani Vars[aviensis].
2. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capituli Insig[nis] Col[e]l[ig]ia]tae S. Ioan[nis] Bap[istae] Varsav[iensis].
3. Albertr. H.B.19.
4. Reg.II,1529b; Pal.1807.
5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., tłocz. ślepe, resztki klamer, na g. okł. wytł.: OPERA RICHARDI - XVI w.

28. RUPERTUS abbas Tuitiensis

Ruperti Abbatis Tuitiensis De victoria verbi Dei, libri tredecim.- P.2.

Lovanii: apud Servatium Sassenum, impensis viduae Arnoldi Birckmanni, 1551 [rz.]. 2°.

Adams R 926

Prow.:

1. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Bapt[istae] Varsavien[sis].

2. Albertr. H.B.17.

3. Reg.II,1476d.

4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., tłocz. ślepe, resztki klamer, na g. okł. wytł.: PARS II RUPER - XVI w.

29. RUPERTUS abbas Tuitiensis

Ruperti Tuitiensis De voluntate et omnipotentia Dei libri duo. Item vita eiusdem, partim ex Trithemio, partim ex Apologetico ipsius...

Noremburgae: apud Ioan[em] Petreium 1524 [rz.]. 8°.

Adams R 927; Šamraj 2182

Prow. na 1. poz. klocka:

1. Ex libris R[everen]d[issi]mi Capit[uli] Varsavien[sis].

2. Albertr. XXIX.D.32.

3. Reg.II,1476b; Pal.904-1.

4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: półpergaminy - XVI w.

30. RUPERTUS abbas Tuitiensis

Ruperti Abbatis Monasterii Tuitiensis... Opera duo... In Matthaem de gloria et honore filij hominis, Lib. XIII. De glorificatione Trinitatis et processione Spiritus Sancti Libri IX

Coloniae: impensis... Arnoldi Birckman, 1540 [rz.]. 2°.

Adams R 930; Šamraj 2179

Prow.:

1. Ecclesiae Collegatae Varschoviens[is] S. Ioannis B[aptistae].

2. Albertr. H.B.18.

3. Reg.II,1476e; Pal.1815-1.

4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., ślepe tłocz., resztki klamer - XVI w.

31. RUPERTUS abbas Tuitiensis [adl. do poz. 30]

Ruperti Abbatis Monasterii Tuitiensis... Commentariorum in Evangelium Iohannis libri XIII

Coloniae: impensis Arnoldi Birckman, 1541 [rz.]. 2°.

Adams R 940

Prow.: Ecclesiae Collegatae Varschoviens[is] S. Ioannis B[aptistae] [przekreśl.].

Opr.: zob. poz. 30.

32. RUPERTUS abbas Tuitiensis [adl. do poz. 30]

Ruperti Abbatis monasterii Tuitiensis... Commentariorum In Apocalypsim Iohannis libri XII

Coloniae: impensis Arnoldi Birckman, 1541 [rz.]. 2°.

Adams R 943

Prow.: Ecclesiae Collegatae Varschoviens[is] S. Ioannis B. [przekreśl.].

Opr.: zob. poz. 30.

33. RUPERTUS abbas Tuitiensis

Ruperti Abbatis Tuitiensis... Summique inter veteres Theologi, Libri XLII
Lovanii: Excudebat Servatius Sassenus, expensis viduae Arnoldi Birckmanni, 1551 [rz.]. 2°.
Adams R 938

Prow.:

1. Ecclesiae Collegiatae Varsoviensis S. Joannis Bap[tis]tae.
2. Albertr. H.B.16.
3. Reg.II,1476c.
4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer, na g. okł wytł.: PARS I RUPER – XVI w.

34. SISTO da SIENA

Bibliotheca Sancta / a F. Sixto Senensi... ex praecipuis catholice ecclesiae auctoribus
collecta, et in octo libros digesta...
Venetiis: Ioannes Gryphius excudebat, sumptibus Franciscum Franciscium Senensem,
1566. 2°.

CBN 173, 916; BJ 16 S-902

Prow.:

1. I[oannes] P[ikarski] D[ecanus] W[arsaviensis], h. Półkozic [supereksl. na d. okł].
2. Ex Bibliotheca R[everen]d[issi]mi Capituli Insignis Coll[e]g[ia]tae S. Ioan[nis] Bap[tis]tae
Varsav[iensis].
3. Albertr. H.A.8.
4. Reg.II.12b.
5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., ślepe tłocz., na g. okł wytł.: BIBLIOTHECA SANCTA 1570, plakieta złoc.

35. SOTO Domingo de [adl. do poz. 12]

Reverendi Dominici Soto Ad S. Concilium Tridentinum De natura et gratia libri tres
una cum apologia adversus Catharinum de certudine gratiae, et decretis sacri Concilii
Tridentini.

Venetiis: apud F. a. Prato, 1584. 4°.

CBN 175,547

Prow. i opr.: zob. poz. 12.

36. SOTO Domingo de

Fratris Dominici Soto... In epistolam divi Pauli ad Romanos commentarii. Eiusdem
de natura et gratia ad sanctum Concilium Tridentinum libri III. Cum Apologia contra
referendum Episcopum Catharinum Politi Lancelotto.

Antverpiae: In aedib. Ioanni Steelsii, 1550 [rz.]. 2°.- Pars 1-2 (1 vol.).

Adams S 1501; Śamraj 2261

Prow.:

1. Ecclesiae Collegiatae Varschoviens[is] S. Johannis Bap[tis]tae.
2. Albertr. I.A.4.
3. Reg.II,1754; Pal.1810.
4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: deska, skóra brąz., ślepe tłocz., pozostałości klamer, na g. okł. wytł.: SOTO. IN EPIS. PAULI
- XVI w.

37. SOTO Pedro de

Defensio Catholice Confessionis, et scholiorum circa confessionem illustrissimi Ducis
Wittenbergensis nomine editam, adversus Prolegomena Brentij... / Auctore F. Petro de
Soto...

[Acc.] Assertio catholicae fidei circa articulos confessionis nomie illustrissimi ducis Wittenbergensis oblatae legatos eius Consilio Tridentino, XXIII Januarij... MDLII accessit his defensio adversus Prolegomena Brentij... / Auctore Petro F. de Soto Antverpiae: Apud Martinum Nutium..., 1557 [rz.].- 4°.- 2 cz. (1 vol.).

Adams S 1506

Prow.:

1. F[eliks] S[karzyński], h. Bończa, 1558 [superekl. na g. okl.].
 2. Ex Biblioth[eca] R[everend]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Bapt[istae] Varsav[iensis].
 3. Albertr. XXIX← F.4.
 4. Reg.II,1992b.
 5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].
- Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer, na g. okl. wytl.: DEFENSIO CATHO. CONFESSIO- NIS - XVI w.

38. SOTO Pedro de

Tractatus de institutione sacerdotum, qui sub episcopis animarum curam gerunt / Authore R.P.F. Petro de Soto..., editus cum epistola, in qua bonorum et malorum praepositorum et pastorum... differentia et conditio... explicatur.

Dilingae: per Sebaldum Mayer, 1558 [rz.]. 4°.

Adams S 1513; BJ 16 S-194

Prow.:

1. V[enera]b[i]lis Cap[it]t[ul]i Eccles[iae] Varsavien[sis].
 2. Nakl. grzb. 261.
 3. Albertr. XXXIX← E.
 4. Reg.II,1894a.
 5. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].
- Opr.: deska, skóra brąz., resztki klamer, na g. okl. wytl.: TRACTATUS DE INSTITUTIONE SACER - XVI w.

39. SULPICIUS Severus

B. Suplicii Severi Archiepiscopi quondam Bituricensis, quae exstant opera / A Victore Giselino Medico ex editionum et vetustorum exemplarium collatione emendata...

Antverpiae: Ex Officina Christophori Plantini..., 1574 [rz.]. 8°.

Adams S 2067; CBN 180, 492

Prow.:

1. Ex Biblioth[eca] R[everend]d[issi]mi Capit[uli] Insig[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Bapt[istae] Varsav[iensis].
 2. Albertr. XXIX.D.15.
 3. Reg.II,790(a).
 4. Biblioteka Uniwersiteta sv. Vladimira [piecz.].
- Opr.: pergamin ziel., wiązania ze skóry - XVI w.

40. TACITUS Publius Cornelius

C. Cornelii Taciti Opera, quae exstant, a Iusto Lipsio postremum recensita eiusque auctis emendatisque commentariis illustrata; item C. Velleius Paternulus cum eiusdem Iusti Lipsi auctioribus notis.

Antverpiae: Ex Officina Plantiniana Balthasaris Moreti 1648 [rz.]. 2°.

CBN 181, 629

Prow.:

1. Stanis. Buzenski G[nesnensis] W[arsaviensis] C[anonicus].
2. Nicolai Tomislau 1692.
3. Ex Bibliothecae R[everend]d[issi]mi Capituli Ins[i]g[nis] Coll[e]g[ia]tae S. Joan[nis] Bapt[istae]

Varsaviens[is].

4. Albertr. K.A.24.

5. Reg.V,1770b; Pl.200a.

6. Biblioteka Uniwersytetu sv. Vladimira [piecz.].

Opr.: pergamin biały.

Wykaz cytowanej literatury:

Adams - H.A. Adams, *Catalogue of Books Printed on the Continent of Europe 1501-1600 in Cambridge Libraries*, vols. 1-2, Cambridge 1967.

Benzing - J. Benzing, *Lutherbibliographie*, Baden-Baden 1966.

Bibl. Calviniana - R. Peter, J.-F. Gilmont, *Biblioteca Calviniana*, Geneve 1991.

BJ 16 - *Katalog druków XVI wieku ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie*, t. 1-7, Baden-Baden 2002-2005.

CBN - *Catalogue general des livres imprimes de la Biblioteque Nationale*, vols. 1-231, Paris 1924-1981.

Durling - R. Durling, *Sixteenth Printed Books in the National Library of Medicine*, Maryland 1967.

E - K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 12-33, Kraków 1891-1939.

GW - *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, Bde. 1-7, Leipzig 1925-1940.

Gwioździk, Różycki - J. Gwioździk, E. Różycki, *Druki XVI wieku w zbiorach Biblioteki Katedralnej we Lwowie*, Warszawa 2008.

IP - *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, vols. 1-2, Wrocław 1970.

Šamraj - M. Šamraj, *Katalog paleotipov iz fondov Central'noj Naučnoj Biblioteki im. V.I. Vernadskogo NAN Ukrainy*, Kiev 1995.

Alina Dzięcioł

LIBRARY OF THE COLLEGIATE CHURCH OF ST. JOHN
THE BAPTIST IN WARSAW IN VIEW OF NEW SOURCES

SUMMARY

In Stanisław August Poniatowski's library stored at the Historical Collections of the Vernadsky National Library of Ukraine in Kiev there are 40 objects (in 37 volumes) from the library of St. John the Baptist Cathedral in Warsaw, which does not exist anymore. Amongst the surviving 37 volumes on theology, law, medicine and history there is one incunabula of 1486, 35 volumes of the 16th century publications and one from the 17th century. Most of them have distinctive, decorative, Renaissance bindings, on all of them there are records of ownership confirming that they belonged to the book collection of the then Collegiate church of St. John the Baptist in Warsaw and its Chapter. They became part of Stanisław August Poniatowski's library, most likely after 1793, supplementing the King's book collection.

Finding the books from the former Royal library becomes especially important in view of the fact that there was an almost total lack of information about them. The book collection, as well as the rich Warsaw Chapter Archives dating back to the 15th century, were completely destroyed during the Warsaw Uprising in 1944. The analysis of this small collection combined with random archival records and information about the principles of operation of other, surviving libraries of that type allows for an initial characterisation of the Warsaw library. In the 16th century and in the beginning of the 17th century it was a substantial and well organised book collection, which is demonstrated by signature stickers (their highest number being 450). The signature stickers

were in common use at the time and helped organise collections and link them with inventories or catalogues. Each book contains records of ownership denoting the owner: either the Chapter or the Collegiate of the Chapter. Apart from them there are other provenances attesting that they were donated to the library by the members of the Collegiate Chapter, clergymen or laymen. Amongst them are significant people, like Jan Pikarski (1516–1577), the Canon and the Dean of the Chapter, King Sigismund II Augustus' Court Preacher, Feliks Skarzyński (1522–1584), the Warsaw Canon, Queen Anna Jagiellon's Court Preacher and Confessor, Mikołaj Tomisławski, the Dean of the Chapter and Krakow Castellan's son, Mikołaj Czuryło of Książnice. Bindings with rich ornamentation, covers decorated with blind tooling and labels with varied subject matter demonstrate the high rank of this book collection, with its core being religious literature. Amongst the authors of the theological works are distinguished Medieval and Renaissance theological thinkers, representing the most important trends of those times. It is also worth to highlight the works related to the ideological polemics started by the events to do with appearing of the reformed religions, as well as with the Council of Trent.

How this collection became a part of the Royal library still remains unknown. Its transfer was probably linked with the person of the Royal librarian, John Baptist Albertrandi, the Provost of the Warsaw Chapter since 1779, or with the King's brother – Primate Michał Poniatowski,

the Dean of the Chapter since 1792. It was not possible to find a proof that the books were bought for the Royal collection or donated to the King by the Chapter. At present it is the only evidence of

the existence of the rich collection, of the intellectual environment it was created in, as well as of its undoubtedly significant role in the Polish culture and historical tradition.